

УДК 332.1:336.1:352/354

Маліборський Петро Васильович

аспірант кафедри управління та бізнес-адміністрування

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;

Заболотівський селищний голова

Коломийського району Івано-Франківської області

Maliborskyi Petro

Graduate Student of the Department of Management and Business Administration

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;

Zabolotovskyy Head of Village of the

Kolomyia District, Ivano-Frankivsk Region

ORCID: 0009-0004-5863-2534

DOI: 10.25313/2617-572X-2024-9-10282

ФІНАНСОВА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В СУЧАСНИХ УМОВАХ

FINANCIAL INDEPENDENCE OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN MODERN CONDITIONS

Анотація. Вступ. Актуальність дослідження фінансової незалежності територіальних громад зумовлена сучасними викликами, що постали перед Україною в умовах повномасштабної військової агресії, децентралізації та загострення економічної кризи. Фінансова спроможність громад є ключовим чинником для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку регіонів, що вимагає глибокого аналізу та розробки ефективних механізмів її зміцнення. Мета дослідження: оцінити рівень фінансової незалежності територіальних громад в Україні та розробити рекомендації щодо підвищення їх фінансової спроможності у сучасних економічних умовах. Об'єкт дослідження: територіальні громади України в умовах децентралізації. Предмет дослідження: фінансові механізми забезпечення незалежності територіальних громад. У межах дослідження проведено аналіз фінансових потоків територіальних громад, оцінено рівень їхньої залежності від державних субвенцій і трансфертів, а також розроблено шляхи підвищення самозабезпечення громад через реформування податкової системи на місцевому рівні. Дослідження підтвердило низький рівень фінансової незалежності більшості територіальних громад, що негативно впливає на їхню спроможність забезпечувати стабільний розвиток. Запропоновано низку заходів для посилення фінансової автономії громад. Матеріали і методи. У дослідженні використано комплексний підхід, що включає аналіз фінансових потоків територіальних громад, оцінку рівня їхньої залежності від державних субвенцій і трансфертів, а також розробку шляхів підвищення самозабезпечення громад. Методологія дослідження базується на аналізі статистичних даних, проведенні емпіричних досліджень та використанні економіко-математичних моделей для оцінки фінансової спроможності.

Результати. Розроблений оціночний підхід, заснований на інтегральному показнику фінансової спроможності, дозволяє комплексно оцінити фінансовий стан територіальних громад.

Перспективи. В умовах війни та економічної кризи фінансова спроможність територіальних громад значно обмежена. Ефективне управління фінансовими ресурсами та реформа податкової системи є ключовими для забезпечення фінансової самостійності територіальних громад і їхнього сталого розвитку в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: фінансова незалежність, територіальні громади, фінансовий стан територіальних громад, децентралізація, децентралізація фінансування громад.

Summary. Introduction. The relevance of studying the financial independence of territorial communities is determined by the current challenges facing Ukraine amidst large-scale military aggression, decentralization, and the intensification of the economic crisis. The financial capability of communities is a key factor in ensuring stable socio-economic development of regions, requiring in-depth analysis and the development of effective mechanisms for strengthening it.

The aim. To assess the level of financial independence of territorial communities in Ukraine and develop recommendations for enhancing their financial capability under current economic conditions.

Research Object. Territorial communities in Ukraine under decentralization. Research Subject. Financial mechanisms for ensuring the independence of territorial communities. The study includes an analysis of financial flows within territorial communities, an assessment of their dependency on state subsidies and transfers, and the development of ways to increase self-sufficiency through reforming the local tax system. The research confirmed the low level of financial independence of most territorial communities, negatively affecting their ability to ensure stable development. A series of measures to enhance financial autonomy of communities has been proposed.

Materials and Methods. The study employs a comprehensive approach, including analysis of financial flows, assessment of dependency on state subsidies and transfers, and development of methods to improve community self-sufficiency. The research methodology is based on the analysis of statistical data, empirical research, and the use of economic-mathematical models to evaluate financial capability.

Results. An evaluative approach based on an integrated financial capability indicator has been developed, allowing for a comprehensive assessment of the financial condition of territorial communities.

Prospects. In the context of war and economic crisis, the financial capability of territorial communities is significantly constrained. Effective financial resource management and tax system reform are key to ensuring the financial independence and sustainable development of territorial communities amid modern challenges.

Key words: financial independence, territorial communities, financial condition of territorial communities, decentralization, decentralization of funding of communities.

Постановка проблеми. Проблема фінансової незалежності територіальних громад є однією з ключових в умовах проведення децентралізації в Україні та реформування системи місцевого самоврядування. Процес децентралізації мав на меті передати громадам більше повноважень і ресурсів, створивши умови для їхнього самостійного фінансового забезпечення та розвитку. Однак, попри часткове підвищення фінансової спроможності громад, вони залишаються суттєво залежними від державних субвенцій, трансфертів і фінансових вливань з центрального бюджету. Сучасні тенденції в економічній політиці України свідчать про зростання важливості фінансової самостійності громад для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку регіонів. Глобальні тренди, такі як урбанізація, діджиталізація та інтеграція до європейських економічних процесів, вимагають від територіальних громад ефективного управління власними фінансовими ресурсами. Одночасно, вплив війни, економічної кризи, інфляції та зменшення податкових надходжень на місцях значно обмежує можливості громад, що вимагає нових підходів до управління фінансами.

Значною проблемою залишається обмежена податкова база більшості громад, особливо сільських, які не мають достатніх фінансових ресурсів для самостійного розвитку. Статистика свідчить, що у 2023 році понад 60% місцевих бюджетів продовжували залежати від державних дотацій та субвенцій, що суттєво обмежує їхню самостійність. Так, за даними Державної служби статистики України, у 2022 році загальний обсяг доходів місцевих бюджетів склав близько 430 млрд. грн, з яких лише 40% припадало на власні доходи громад. Решта 60% формувались шляхом державних трансфертів, що демонструє високу залежність від центрального бюджету [1].

Крім того, сучасні виклики, пов'язані з воєнним станом, загострили проблему відновлення інфраструктури, що потребує додаткових фінансових

ресурсів. Багато територіальних громад, особливо у прифронтових регіонах, опинилися на межі фінансового колапсу, оскільки місцеві бюджети не можуть забезпечити навіть базові потреби. Наприклад, у 2023 році податкові надходження у постраждалих від війни регіонах скоротилися на 30–40%, що суттєво ускладнює фінансове планування та забезпечення стабільності [1].

Таким чином, фінансова незалежність територіальних громад в сучасних умовах є критично важливою для забезпечення їхнього сталого розвитку. Враховуючи глобальні та національні тренди, дослідження ефективних фінансових механізмів та моделей управління є необхідним кроком для подолання наявних проблем та формування нових можливостей для територіальних громад України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У монографії В. Т. Венцеля розглядаються аспекти реалізації соціальної функції держави в умовах трансформації публічного управління з акцентом на фінансово-економічний механізм. Книга надає детальний аналіз фінансово-економічних інструментів, які використовуються для забезпечення соціальних функцій держави, що є надзвичайно важливим у контексті децентралізації та реформування системи місцевого самоврядування. Венцель аналізує вплив змін в управлінні на фінансову спроможність територіальних громад, відзначаючи важливість адаптації фінансових механізмів до нових умов [2]. Автори [3] обговорюють вплив фінансової децентралізації на економічний розвиток регіонів, включаючи виклики та нові можливості, що виникають внаслідок реформ. Розглядаються питання, як фінансова децентралізація змінює структуру регіональних економічних систем і які нові можливості відкриває для місцевих органів влади. Стаття є корисним джерелом для аналізу впливу фінансової децентралізації на економічний розвиток регіонів та допомагає у розумінні практичних аспектів впровадження фінансових

реформ [3]. Методичні рекомендації Я. Козюка надають практичний підхід до оцінки рівня фінансової спроможності територіальних громад. Вони включають основні критерії та методики для проведення оцінки фінансової спроможності, що є важливим для розробки політики децентралізації та реформування фінансового забезпечення громад [4].

Мета дослідження полягає у оцінці рівня фінансової незалежності територіальних громад в Україні та розробки рекомендацій щодо підвищення їхньої фінансової спроможності у сучасних економічних умовах. Об'єктом дослідження виступають територіальні громади України в умовах децентралізації. Предметом дослідження є фінансові механізми забезпечення незалежності територіальних громад. Завдання дослідження: у межах дослідження проведено аналіз фінансових потоків територіальних громад, оцінено рівень їхньої залежності від державних субвенцій і трансфертів, а також розроблено шляхи підвищення самозабезпечення громад через реформування податкової системи на місцевому рівні.

Матеріали і методи. У дослідженні використано комплексний підхід, що включає аналіз фінансових потоків територіальних громад, оцінку рівня їхньої залежності від державних субвенцій і трансфертів, а також розробку шляхів підвищення самозабезпечення громад. Методологія дослідження базується на аналізі статистичних даних, проведенні емпіричних досліджень та використанні економіко-математичних моделей для оцінки фінансової спроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Децентралізація є комплексним процесом, що охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства. За оцінками експертів ОЕСР, ефективність громад залежить як від матеріальних, так і від нематеріальних активів [2]. Матеріальні активи включають послуги, інфраструктуру, природні ресурси та культурну спадщину, тоді як нематеріальні охоплюють місцеві навички, згуртованість, здатність до адаптації, співпраці та реалізації спільних рішень і планів щодо розвитку громади [3].

Тому спроможність громади повинна враховувати не лише ресурсну базу, а й потенціал до розвитку. Органи місцевого самоврядування мають володіти достатніми економічними, трудовими, інфраструктурними та природними ресурсами для виконання

своїх функцій [4]. Важливо також розробити систему індикаторів для оцінки рівня спроможності органів місцевого самоврядування.

Згідно з даними, наданими у файлі, Київська область має декілька територіальних громад з оптимальним рівнем фінансової спроможності. Для аналізу залежності громад Київської області від державних субвенцій і трансфертів. Для проведення аналізу фінансової спроможності територіальних громад проаналізуємо дані територіальних громад Київської області — табл. 1.

Калитянська громада має реверсну дотацію, тобто перераховує кошти до державного бюджету, що свідчить про її відносно високий рівень доходів. Ковалівська громада також не отримує субвенцій, що говорить про її незалежність від державної підтримки. Коцюбинська та Медвинська громади демонструють значну залежність від субвенцій та трансфертів (близько 25–37%), що робить їх менш фінансово незалежними. Таким чином, аналізовані громади Київської області демонструють різний рівень залежності від державних субвенцій та трансфертів. Більш фінансово спроможні громади, такі як Ковалівська та Калитянська, мають менший рівень залежності від трансфертів, тоді як інші громади, такі як Медвинська і Коцюбинська, частково залежать від державної підтримки [8–9].

Для оцінки фінансового стану територіальних громад у дослідженні розроблено оціночний підхід шляхом використання інтегрального показника фінансової спроможності. Алгоритм проведення оцінки:

1. Вибір ключових показників оцінки:
 - Обсяг доходів загального фонду на одного жителя ($P1$) = Доходи загального фонду / Кількість жителів.
 - Обсяг видатків загального фонду на одного жителя ($P2$) = Видатки загального фонду / Кількість жителів.
 - Обсяг видатків на утримання апарату управління на одного жителя ($P3$) = Видатки на утримання апарату / Кількість жителів.
 - Рівень дотаційності бюджету ($P4$) = Дотації / (Доходи загального фонду + Дотації).
 - Частка місцевих податків і зборів у дохідній частині загального фонду бюджету ($P5$) = Місцеві податки / Доходи загального фонду.

Таблиця 1

Статистичні дані фінансової спроможності територіальних громад Київської області

Громада	Чисельність, тис. осіб	Доходи загального фонду на мешканця, грн.	Видатки загального фонду на мешканця	Рівень дотаційності, %	Частка трансфертів у дохідній частині бюджету
Калитянська	10,523	8282,4	10580,6	1,9	24,7%
Ковалівська	6,455	11095,9	12896,2	0	41,5
Коцюбинська	17,623	6168,1	8592,2	25,5	37,2
Медвинська	5,418	7240,8	10374,0	14,6	34,3

Джерело: розроблено автором на основі аналізу статистичних даних [5; 6; 7]

Таблиця 2

**Результати оцінки фінансової спроможності аналізованих громад
за запропонованою методикою оцінки**

Громада	Результати оцінки	Інтерпретація результатів
Калитянська	4759.1	Показник свідчить про середній рівень фінансової спроможності громади. Хоча доходи на одного мешканця достатньо високі, високі видатки на мешканця та значна частка трансфертів знижують загальну фінансову незалежність.
Ковалівська	6037.65	Громада демонструє високу фінансову спроможність. Високі доходи на мешканця та відсутність дотацій вказують на незалежність від зовнішньої підтримки, незважаючи на значну частку трансфертів.
Коцюбинська	3724.4	Низькі доходи та висока частка трансфертів свідчать про слабку фінансову спроможність громади. Залежність від державної допомоги знижує її здатність до самостійного розвитку.
Медвинська	4441.48	Громада має середній рівень фінансової спроможності, проте велика частка трансфертів та високі видатки на одного мешканця знижують її загальну фінансову незалежність.

Джерело: розроблено автором

2. Методика розрахунку інтегрального показника фінансової спроможності. Інтегральний показник фінансової спроможності громади розраховується як середнє арифметичне за формулою:

$$I = P_1 + P_2 + P_3 + P_4 + P_5 / 5 \quad (1)$$

3. Для оцінки фінансового стану громади використовуємо середні показники по Україні за кожним індикатором:

- P1 = 5000 грн.
- P2 = 4500 грн.
- P3 = 1000 грн.
- P4 = 0,3 (30%).
- P5 = 0,5 (50%).

4. Граничні рівні для оцінки:

- Високий рівень: якщо значення індикаторів перевищують середні по Україні на 50% або більше.
- Оптимальний рівень: якщо значення індикаторів перевищують середні на 15–50%.
- Задовільний рівень: якщо значення знаходяться в діапазоні $\pm 15\%$ від середніх по Україні.
- Низький рівень: якщо значення менші від середніх на 15–50%.
- Критичний рівень: якщо значення менші від середніх на 50% або більше.

5. Результати розрахунку для аналізованих громад — табл. 2.

Розроблений підхід дозволяє здійснити оцінку фінансового стану територіальних громад та надає основи для порівняння результатів між різними громадами для подальшого коригування бюджетної політики.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Фінансова незалежність територіальних громад є критично важливою для забезпечення їхнього сталого розвитку в умовах децентралізації в Україні. Реформи децентралізації передбачали підвищення фінансових можливостей громад, проте реальна ситуація демонструє високу залежність від державних субвенцій і трансфертів. Зростаюча важливість фінансової самостійності громадах підкреслюється

сучасними економічними і глобальними трендами, такими як урбанізація і діджиталізація. В умовах війни та економічної кризи фінансова спроможність територіальних громад значно обмежена. Більшість громад, особливо в постраждалих від війни регіонах, стикаються з серйозними проблемами фінансового забезпечення через зменшення податкових надходжень і підвищені витрати на відновлення інфраструктури. У 2023 році понад 60% місцевих бюджетів продовжують залежати від державних дотацій та субвенцій. Аналіз фінансової спроможності громад Київської області показав різний рівень залежності від державних трансфертів. Громади, такі як Ковалівська і Калитянська, мають менший рівень залежності від державної підтримки, в той час, як Коцюбинська і Медвинська демонструють більшу залежність. Це свідчить про необхідність удосконалення фінансових механізмів і моделей управління для підвищення фінансової незалежності. Розроблений оціночний підхід, заснований на інтегральному показнику фінансової спроможності, дозволяє комплексно оцінити фінансовий стан територіальних громад. Цей підхід надає чіткі критерії для оцінки і порівняння фінансових показників різних громад, що може допомогти в коригуванні бюджетної політики і вдосконаленні фінансового управління. Для підвищення фінансової незалежності територіальних громад рекомендується: реформувати податкову систему на місцевому рівні для розширення податкової бази громад, підвищити ефективність використання фінансових ресурсів і впровадити системи моніторингу і оцінки фінансової спроможності, забезпечити підтримку постраждалим від війни громадам через спеціальні фонди і програми відновлення. Таким чином, ефективне управління фінансовими ресурсами та реформа податкової системи є ключовими для забезпечення фінансової самостійності територіальних громад і їхнього сталого розвитку в умовах сучасних викликів.

Література

1. Державна служба статистики України: офіційний вебсайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 08.09.2024).
2. Венцель В. Т. Реалізація соціальної функції держави в умовах трансформації державного управління: фінансово-економічний механізм: монографія. Житомир : Вид-во «Рута», 2020. 372 с. URL: https://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7891/Монографія_ВЕНЦЕЛЬ_В.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 08.09.2024).
3. Voznyak H., Panukhnyk O., Khymych H., Popadynets N. Development of regional economic systems under the impact of financial decentralization: display, challenges and new opportunities. *Advances in Economics, Business and Management Research: Proceedings of the 7th International Conference on Modeling, Development and Strategic Management of Economic System* (MDSMES 2019). 2019. P. 121–126. doi: <https://doi.org/10.2991/mdsmes-19.2019.24>.
4. Козюк Я. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня фінансової спроможності територіальних громад (Проект). Київ, 2021. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/751/0_Проект_Методичні_рекомендації.pdf (дата звернення: 08.09.2024).
5. Формування критеріїв та методики оцінювання спроможності територіальних громад (аналітичне дослідження). URL: https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/1332/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5_%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE_%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D0%B7_%D0%B4%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8.pdf (дата звернення: 08.09.2024).
6. Оцінка фінансової спроможності територіальних громад за підсумками 2023 року. URL: <https://decentralization.ua/news/17881> (дата звернення: 08.09.2024).
7. Команда Мінінфраструктури презентувала результати роботи та плани на 2024 рік щодо регіональної політики та децентралізації. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/komanda-mininfrastruktury-prezentovala-rezultaty-roboty-ta-plany-na-2024-rik-shchodo-rehionalnoi-polityky-ta-detsentralizatsii> (дата звернення: 08.09.2024).
8. Дорожня карта децентралізації: реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади. URL: https://mtu.gov.ua/files/%D0%94%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%8F_%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0_%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%96%CC%88.pdf (дата звернення: 08.09.2024).
9. ACTION PLAN on reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine for 2024–2027. URL: https://mtu.gov.ua/files/2.1%20CMU%20action%20Plan_20204-2027_ENG.pdf (дата звернення: 08.09.2024).

References

1. State Statistics Service of Ukraine: official website. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
2. Ventsel V. T. (2020). Realization of the social function of the state in the conditions of transformation of public administration: financial and economic mechanism: monograph. Zhytomyr: Ruta Publishing House. 372 p. URL: https://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7891/Монографія_ВЕНЦЕЛЬ_В.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].
3. Voznyak H., Panukhnyk O., Khymych H., Popadynets N. (2019). Development of regional economic systems under the impact of financial decentralization: display, challenges and new opportunities. *Advances in Economics, Business and Management Research: Proceedings of the 7th International Conference on Modeling, Development and Strategic Management of Economic System* (MDSMES 2019). P. 121–126. doi: <https://doi.org/10.2991/mdsmes-19.2019.24>.
4. Kazyuk Y. (2021). Methodological recommendations for assessing the level of financial capacity of territorial communities (Project). Kyiv. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/751/0_Проект_Методичні_рекомендації.pdf [in Ukrainian].
5. Formuvannia kryteriiv ta metodyky otsiniuvannia spromozhnosti terytorialnykh hromad (analytychne doslidzhennia) [Formation of criteria and methods for assessing the capacity of territorial communities (analytical study)]. URL: https://decentralization.ua/uploads/attachment/document/1332/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5_%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE_%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B8_%D0%B7_%D0%B4%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8.pdf [in Ukrainian].
6. Otsinka finansovoi spromozhnosti terytorialnykh hromad za pidsumkamy 2023 roku [Assessment of the financial capacity of territorial communities based on the results of 2023]. URL: <https://decentralization.ua/news/17881> [in Ukrainian].
7. Komanda Mininfrastruktury prezentovala rezultaty roboty ta plany na 2024 rik shchodo rehionalnoi polityky ta detsentralizatsii [The team of the Ministry of Infrastructure presented the results of work and plans for 2024 regarding regional policy and decentralization]. *Uriadovi portal*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/komanda-mininfrastruktury-prezentovala-rezultaty-roboty-ta-plany-na-2024-rik-shchodo-rehionalnoi-polityky-ta-detsentralizatsii> [in Ukrainian].

8. Dorozhnia karta detsentralizatsii: reforma mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady [Road map of decentralization: reform of local self-government and territorial organization of power]. URL: https://mtu.gov.ua/files/%D0%94%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%8F_%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0_%D0%B4%D0%B5%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%96%CC%88.pdf [in Ukrainian].

9. ACTION PLAN on reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine for 2024–2027. URL: https://mtu.gov.ua/files/2.1%20CMU%20action%20Plan_20204–2027_ENG.pdf.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2024